

DE LA FOLCLOR LA PATRIMONIUL CULTURAL IMATERIAL – TRANSFORMĂRI ȘI EVOLUȚII CĂTRE UN CONCEPT POLITIC¹

IRINA BALOTESCU*

Sunt interesant de urmărit mișcările care au generat trecerea de la „folclor” la „patrimoniul cultural imaterial” ori „intangibil”. Dacă, în 1846, W.J. Thoms propunea un termen care avea să fie utilizat în toate mediile academice, până astăzi și care făcea referire la „lore of the people”, în România, contribuția lui Ov. Densusianu se dovedea a cuprinde elemente cu totul vizionare, cărturarul român înțelegând cultura populară ca fiind legată de aspectele vieții contemporane și nu doar de dimensiunea „arhaică” a acesteia. Dacă vocea lui Densusianu nu a avut ecou în mediile internaționale, am putea spune că Arnold Van Gennep, grație utilizării limbii franceze, a avut un alt impact asupra folcloristicii de la data respectivă și de mai târziu chiar, noțiunea de „patrimoine vivant” tot mai mult utilizată astăzi, găsim și rădăcinile în ceea ce Van Gennep numea „réalité vivante”: „Nous devons, au XXème siècle, sous peine de périr dans le formalisme verbal, prendre contact avec les réalités vivantes par le moyen de l’ethnographie, parce qu’ elle leur apporte, comme l’a bien vu M.J. de Gaultier, «des éléments concrets de nature à leur conférer une solidité singulière»” (Van Gennep 1909: 8).

În secolul al XXI-lea, conceptul de „patrimoniul cultural imaterial” va accentua ideea de vitalitate a elementului tradițional, patrimonial și va evidenția, totodată, rolul comunității, aflate în centrul oricărui demers privitor la salvagardarea, protejarea, conservarea, transmiterea și punerea în valoare a elementului respectiv. Aceste chestiuni urmau a fi dezvoltate în textul Convenției UNESCO pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial, cunoscută drept Convenția UNESCO 2003 printr-o definiție amplă, menită să clarifice atât conceptul, cât și domeniile de referință ale acestuia.

¹ Acest text valorifică în cea mai mare parte ideile din lucrarea de doctorat *Dinamica patrimoniului viu – listele UNESCO de Patrimoniul cultural imaterial*, prezentată în decembrie 2017 la Universitatea din București, sub conducerea științifică a prof. univ. dr. (e) Nicolae Constantinescu.

* Institutul de Cercetare al Universității din București, bd. M. Kogălniceanu, nr. 36–46, București, sector 5, România.

Dintr-o perspectivă diacronică, noul concept poate fi urmărit pornind de la termenul de bază, cuprinzător, pe de o parte, suficient de vag, pe de altă parte – „folclor”. Acesta ajunge să înlocuiască spre a doua jumătate a secolului al XIX-lea termenul de „antichități populare”, așa cum denotă articolul lui William J. Thoms, sub pseudonimul Ambrose Merton, din publicația „Athenaeum” din august 1846 (Ispas 2003: 14). Înțeles ca serie de „credințe tradiționale și obiceiuri ale oamenilor obișnuiți”, termenul va migra, mai cu seamă în terminologia de limbă engleză, spre domeniile literaturii populare, muzicii, medicinei. În același studiu general amintit mai sus – *Le folklore* –, Van Gennep nota în prefață: „Au surplus, le folklore est une science active et agréable, en ce qu’il exige des explorations directes et touche à l’étude de l’art et à celle de la littérature” (Van Gennep 1924: 8), creând astfel o punte către ceea ce, astăzi, numim trans- și interdisciplinaritate.

O viziune extinsă asupra genealogiei și evoluției termenului de folclor, ca și a implicațiilor sale o realizează acad. Sabina Ispas în studiul *Folclor. Folcloristică. Folclorism* (Ispas 2003: 13–118), în care autoarea observă că prin cercetările din ultimele două secole conceptul de folclor a suportat transformări semnificative, sub forma „straturilor succesive” (*ibidem*: 18). Lucrarea analizează cronologic evoluția conceptului de folclor, de la apariția termenului prin formula lui Thoms (*Folklore – the Lore of People*), până la coagularea unei discipline de studiu sau a unor fenomene contemporane. Pornind de la volume de anvergură ca cele ale lui Alan Dundes, *The Study of Folklore* (Dundes 1965) sau ale Mariei Leach, *Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend* (Leach 1949), studiul analizează atât conceptul și definițiile standard de ordinul zecilor din literatura internațională (Francis Lee Utley, M. Barbeau, W.R. Bascom, A. Tylor, E. Voegelin, Sth. Thompson, Paul Sebillot, Fr. Sabatini, Fr. Boas, Pierre Saintyves ș.a.), cât și contribuțiile românești, adesea surprinzătoare prin claritatea, clarviziunea și actualitatea lor – B.P. Hasdeu, Ovid Densusianu, Romulus Vuia – folclorul ca „ramură a etnografiei” (Ispas 2003: 21), Romulus Vulcănescu – care afirmă că etnografia „nu constituie o știință aparte față de etnologie, ci numai prima treaptă de cercetare a fenomenelor și faptelor materiale ale unei comunități etnice, alături de folcloristică și de știința artei populare” (Vulcănescu 1979: 110–111) sau Gheorghe Vrăbie.

În cazul cercetărilor mai degradă filologice ale lui Utley, ca și la Fr. Boas – pentru care esențial rămâne nu contextul, ci culegerea textelor, folclorul ca „«oglinză» a unei culturi”, ca „etnografia autobiografică a unui popor” (Boas 1916: 29–1037) –, autoarea remarcă „viziunea restrictivă asupra obiectului de studiu și, implicit, asupra disciplinei care se numește folcloristică atunci când a eliminat dintre obiectivele cercetării obiceiurile și credințele” (Ispas 2003: 14); aceeași tendință era remarcată atunci când folclorul era redus la formele unei așa-zise „literaturi” orale, ignorându-se, mai mult sau mai puțin voluntar, „faptul că această creație orală, atât de des invocată, se manifestă printr-un sincretism de limbaje și, pentru a o putea înțelege, a-i analiza mesajele, sensurile, simbolurile, a o sistematiza ea trebuie recepționată din toate aceste perspective complexe și, neapărat, în contextul în care se manifestă, care o generează și îi conferă specificitate” (*ibidem*: 16–17).

Autoarea Sabina Ispas, ca și alți specialiști români, de altfel, evidențiază primele încercări de teoretizare și, astfel, contribuțiile esențiale în utilizarea unei terminologii specifice ale lui B.P. Hasdeu. În al său *Etymologicum...* (Hasdeu 1893) savantul grafiază cuvântul folclor ca *folk-lor* sau *folk-lorului*, amintind de propunerea epocală pe care o făcea câteva decenii mai înainte Thoms, Hasdeu văzând acest domeniu ca unul care acoperă „credințele cele intime ale poporului, obiceiurile și apucăturile sale, suspinele și bucuriile», «toate prin câte se manifestă spiritul unui popor, obiceiurile lui, ideile-i despre sine-și [sic!] și despre lume, literatura lui cea nescrisă, mii și mii de trăsuri caracteristice, cu rădăcini în inimă și cu muguri în grai» (Ispas 2003: 17).

Ceea ce surprinde este claritatea pe care savantul român o are în fundamentarea conceptului de oralitate: „literatura poporană cea nescrisă, cântece, basme etc.» care «se poate scrie și totuși, fie chiar tipărită, ea nu încetează de a fi nescrisă, căci se naște și trăiește într-un mod nescris» (Hasdeu 1879, *apud* Ispas 2003: 18), afirmații în care autoarea vedea prefigurate „ceea ce specialiștii vor numi, în ultimele zeci de ani, *cultură orală, patrimoniu oral, patrimoniu imaterial, folclor genuin*” (Ispas 2003: 21).

Următoarele contribuții notabile aveau să fie aduse prin prelegerea din 1909 a lui Ovid Densusianu (*Folclorul. Cum trebuie înțeles*) în care surprind formule precum „folclor vechi» sau „arhive vii» (ibidem), ca și delimitările pe care autorul le propunea în cadrul domeniului de cercetare al folcloristicii, „din a cărei sferă de autenticitate elimină tematici referitoare la arta, arhitectura și portul popular, graiul, particularitățile fizice ale unui popor etc. care «privesc pe etnograf și pe dialectolog» sau «formează astăzi obiectul unui studiu special, al antropologiei» (ibidem). Este de remarcat tocmai definiția pe care specialistul o dădea folclorului, prin care acesta era asociat cu viața și creația „poporului de jos», idee care va persista până spre finalul sec. XX. Citând terminologiile lui Thomas K. Schippers folosite în denumiri de discipline etnologice (Ispas 2003: 16), alături de diverse inițiative periodice de a defini folclorul (așa cum sunt reuniunile UNESCO sau reuniunea din 1986, de la Nordic Institute of Folklore), Sabina Ispas subliniază că „folclorul este un proces, «un proces de comunicare» (Dan Ben Amos), și nu un «agregat de fapte»; este alcătuit dintr-un șir de fenomene a căror existență include ideea de transformare succesivă, prefacere, evoluție. De aceea fenomenul folcloric nu poate fi separat de dimensiunea sa istorică» (Ispas 2003: 28), așa cum, de altfel, putem vedea în demersurile desfășurate pe parcursul secolului trecut, atât în discursuri individuale, de autor, cât și în cadrul instituțiilor.

Ceea ce putem afirma este că dacă folclorul este parte integrantă a vastei culturi populare, în toate aspectele sale, „a doua viață a folclorului» (Honko 1990: 185), va fundamenta și coagula domeniul de cercetare și va delimita altele noi; de altfel, o spune și autoarea, amintind, „discipline complementare: etnomuzicologie, etnografie, etnologie și antropologie culturală» (ibidem: 21). Una dintre concluziile-manifest ale Sabine Ispas este legată tocmai de aceea că, de fapt, nu se poate vorbi

despre folclor genuin – acesta din urmă, de altfel, un termen controversat, atât în literatura de specialitate, cât și în dezbaterile UNESCO – decât în contextul primar: „Existența produsului folcloric este legată de momentul performării, în afara acesteia neexistând folclor «în formă naturală». Folclorul genuin există numai în context specific. Reproducerea folclorului în alte contexte decât cele determinate imediat funcțional îl transformă în: folclor, obiect de cercetare științifică; folclor, obiect de studiu în învățământ; folclor, obiect de divertisment și, conjunctural, sursă de informare; folclor, materie de inspirație și prelucrare în creația «de autor». În toate aceste situații folclorul nu funcționează în conformitate cu specificul pentru care socialul l-a generat, ci devine bun cultural exploatat în alte scopuri decât cele proprii funcției sale, de către persoane și instituții care au intenționalitate precisă și se presupune că dețin și mijloace adecvate pentru a o face” (*ibidem*: 25).

Afirmația are un ecou profund în contextul contemporan în care, practic, aproape orice poate deveni un bun cultural, atâta vreme cât este prezentat și promovat într-o formă anume, chiar dacă valoarea acestuia este sau nu reală. În același timp, cel puțin la nivel ipotetic, se pot imagina situații în care un element care se dorește, din varii rațiuni, a fi promovat drept patrimoniu viu, în lipsa cunoașterii contextului, a funcțiilor îndeplinite, a validării de către grup ori comunitate, să poată beneficia de un astfel de tratament. Opinia specialistei conține o distincție importantă pe care eterogenitatea discursurilor din reuniunile oficiale o pierde adesea, aceea între faptele, fenomenele, limbajele, creațiile, sincretismele creative calificate drept folclor și manifestate în contextul specific – adică folclorice („folclorul genuin exprimă ceea ce specialiștii numesc «prima viață a folclorului»”, *ibidem*: 40), receptarea lor prin intermediul mijloacelor moderne, în institute și arhive clasice sau neconvenționale („cea de «a doua viață a folclorului» are ca moment specific reproducerea fenomenului, înregistrat cu ajutorul aparatelor, în afara contextului în care el se manifestă normal și în alte scopuri decât a fost creat” sau „folclorism”, *ibidem*), interpretarea lor critică, teoretică, specializată – folcloristică și, finalmente, manifestările care împrumută, imită, copiază, mimează, improvizează folclorul sub pretextul transmiterii acestuia într-o formă „autentică”, proces paradoxal, de fapt, dat fiind că, după cum afirmă Sabina Ispas, „folclorul este un produs «viu», în permanent proces de evoluție, în cursul căruia selectează și păstrează numai ceea ce este necesar și util grupului” (*ibidem*: 42). Afirmatia va fi înțeleasă, însă, cu prudență, prin recunoașterea ideii că manifestarea creației folclorice în contextul specific și cu respectarea unor criterii de recunoaștere ca atare, rămâne esențială. În absența acesteia, s-ar putea asimila practic orice drept patrimoniu cultural imaterial, or, de bună-seamă, nu orice fapt de cultură născut din nevoile firești ale unei comunități capătă o valoare recunoscută de către aceasta, răspunzând acelor funcții pe care comunitatea le aplică inconștient ori în cunoștință de cauză.

Discuțiile referitoare la folclorul autentic/originar/genuin au făcut deja istorie, iar chestiunea nu este pe deplin tranșată, decât dacă viziunea este reorientată către terminologiile actuale care se raportează la *patrimoniul viu*, lăsând deoparte mult

prea ambiguul termen de *folclor* care, de la apariția sa a fost interpretat, dar și resemantizat în așa fel încât sensurile și realitățile la care face referire sunt greu de urmărit. Dacă folclorizarea este un fenomen care amenință elementele patrimoniale, festivalul ar constitui, în opinia mai multor specialiști, un posibil context care, pe o durată determinată sau poate chiar extinsă, poate „salva” un element, chiar fără a-l conserva în integralitatea sa (prin care înțelegem funcțiile îndeplinite, succesiunea și durata momentelor de manifestare ale elementului, acolo unde este cazul); desigur, ne putem întreba în ce măsură comunitatea purtătoare se recunoaște în elementul prezentat în festival, care este valoarea atribuită elementului respectiv și dacă elementul asigură comunității sentimentul de apartenență ori pe cel identitar. Se poate aduce în discuție chestiunea graniței dintre elementul artificial, forțat prezentat ca patrimonial din rațiuni care nu au întotdeauna legătură cu dorința de conservare ori a elementului supraaccesat în scopuri vari, adesea de vizibilitate, turism ș.a. Conceptul de patrimoniu cultural imaterial demonstrează necesitatea abordării acestei teme cu prudență și cu atenție, atrăgând atenția asupra fragilității și pericolelor diverse nu doar legate de dispariția, ci și de alterarea, adesea din neglijență, a elementelor tradiționale vii. Dinamica patrimoniului imaterial dovedește permanent că societatea în ansamblul ei, prin maniera de percepere, de accesare, raportare și utilizare a bunurilor imateriale impune direcții, tendințe (sau „trenduri”) legate de acest tip de moștenire.

Observând, totodată, evoluția modernă a termenului, așa cum apare aceasta în urma studierii documentelor specialiștilor consultați de UNESCO, remarcăm că documentul UNESCO ITH/13/EXP/3 oferă o bună înregistrare a mișcărilor pe care acesta le-a suportat la nivel teoretic și practic; redactat la Paris, în mai 2013, documentul pregătea conferința internațională de la Chengdu, din iunie 2013, prin care se celebra a zecea aniversare a *Convenției UNESCO pentru salvagardarea patrimoniului cultural material*.

Aici se nota că, la momentul respectiv, numărul statelor care acceptaseră așa-numita *Convenție PCI* ajunsese la 153, depășind după doar 6 ani de la emitere, ritmul de ratificare a *Convenției privind mijloacele de interzicere și prevenire a importului ilicit, exportului și transferului deținerii de proprietate culturală* (1970) după 40 de ani sau înregistrând în mai puțin de un deceniu mai multe ratificări decât *Convenția privind protejarea patrimoniului cultural și natural* (1972), în 25 de ani.

În 1973, autoritățile din Bolivia au solicitat Directorului General să ia în considerare „stabilirea unui instrument internațional pentru protecția folclorului”, utilizându-se termeni, precum „«culturas tradicionales» («culturi tradiționale»), «acervo folklórico» [«moștenire folclorică», cf. varianta originală în limba engleză ‘heritage of folk arts’, n.n.], «cultura artística tradicional de los pueblos» («cultură artistică tradițională a popoarelor»), «expresiones folklóricas» [«forme de artă populară», cf. «folk art forms», n.n.], «artes populares» [«arte populare», cf. varianta originală în limba engleză «national cultural heritages», patrimoniu cultural național, n.n.], «expresiones culturales de creación colectiva o cuyos autores no se

identifican» («expresii culturale ale creației colective ai cărei autori nu se pot identifica», cf. «cultural expressions of collective or anonymous origin»), «folklore» [«folclor», «folklore», termen preluat ca atare, n.n.], «bienes culturales folklóricos» («bunuri culturale folclorice», cf. «folkloristic cultural property») și creación colectiva o creación anónima» («creație colectivă sau creație anonimă», cf. «works of collective or anonymous authorship»)» (Chengdu 2013: 2). Amintind că secretariatul UNESCO a introdus noțiunea de „arte folclorice” (în orig. *artes folklóricas*, *folk arts*), echivalând „folclorul” cu „patrimoniul cultural național”, același document sublinia că cele trei variante ale documentului (în limbile spaniolă, engleză și franceză) se diferențiau notabil: în limba engleză apare sintagma „patrimoniul cultural național al folclorului”, în limba spaniolă, „patrimoniul cultural național sau folclorul”, iar în limba franceză, „patrimoniul cultural național reprezentat de folclor”².

Transformările în ceea ce privește clarificările aduse folosirii termenului folclor, în contextul strategiilor de salvagardare, nu au fost până la acel moment notabile. O reuniune a experților UNESCO din 1982 (Rezoluția 1980) a avut ca misiune tocmai definirea conceptului, fără un rezultat revoluționar, însă. Scopul misiunii era „să analizeze pe baze interdisciplinare, în cadrul unei abordări generale și integrate, diverse aspecte ale folclorului, cu scopul de a defini măsurile de salvagardare a existenței, dezvoltării și autenticității folclorului și a culturii populare tradiționale și de a le proteja împotriva riscului distorsionării, inclusiv în ceea ce privește definiția folclorului, identificarea, conservarea, păstrarea și utilizarea sa”³ [trad.n.] (Raport 1982: 2). În cap. VII, pct. 15, se nota faptul că toți experții au subliniat dificultatea, ba chiar imposibilitatea de a găsi un consens asupra conceptului de folclor. Astfel, importanța definirii folclorului era considerată mai degrabă un fapt secundar, atenția îndreptându-se spre găsirea unor „mijloace de păstrare a orice era privit drept folclor”, avându-se în vedere „distingerea anumitor parametri prin care s-ar putea atinge un consens”⁴. Punctele comune au existat, totuși, în ceea ce privește faptul că folclorul „acoperă toate etapele vieții umane, toate aspectele creativității umane și toate formele de comportament cultural” (*ibidem*: 3, cap. VII, pct. 16), cu observația adusă de anumiți experți că, pe de o parte, folclorul reprezintă mai degrabă un tip de comportament sau conduită decât o colecție de

² Cf. originalul: *English – marked as the original language – has ‘national cultural heritage of folklore’; Spanish – which is also marked as the original language – has ‘patrimonio cultural nacional o “folklore”’ (i.e., ‘national cultural heritage or “folklore”’; emphasis added); French (translated from English) has ‘patrimoine culturel national représenté par le folklore’.*

³ În original: „to analyse on an interdisciplinary basis, within the framework of an overall and integrated approach, various aspects of folklore with a view to defining measures designed to safeguard the existence, the development and the authenticity of folklore and traditional popular culture and to protect them against the risk of distortion, including the definition of folklore, its identification, its conservation, its preservation and utilization”.

⁴ În original: „Those experts felt that the definition would be of merely secondary importance, and the Committee should be content to discuss means of preserving *whatever was regarded as folklore* [...] the Committee should attempt to [...] distinguish certain parameters on which consensus might be reached” [subl.n.].

obiecte păstrare în muzeu, pe de alta că acesta este un fenomen social în sens larg, fenomen care nu poate fi scindat în „folclor material” și „folclor intelectual”; de altfel, sugestivă este formula mult mai cuprinzătoare de „cultură populară tradițională” (în care erau incluse, de pildă, „aspecte ale culturii indigene” sau „practici instituționale care depășesc cu mult aria termenului «folclor»”). Un punct important era reținerea aspectului academic al folclorului, în ceea ce privește culegerea, păstrarea și studiul, subliniindu-se necesitatea încurajării cercetării științifice și a accesului la informații în comunitatea științifică (*ibidem*, pct. 17). Două dintre următoarele articole sunt de mare importanță, marcând aspecte care stau la baza demersurilor actuale. Astfel, în pct. 19 se precizează că o serie de experți „au prezentat folclorul ca pe o formă de cultură cu un rol etic de identificare culturală și socială, care a contribuit la depășirea prejudecăților și afirmarea libertății”, sugerându-se, mai departe, că termenul „folclor” ar trebui înlocuit de expresia „patrimoniul național”, accentul fiind mutat pe „păstrarea acelor elemente specifice identității culturale a unui popor”. Pe de altă parte, pct. 20 păstrează o idee, de asemenea, esențială: folclorul are un caracter dinamic (ceea ce nu implică, neapărat, faptul că totul poate fi folclor și conturându-se chiar expresia mai degrabă curioasă *good folklore*); aceeași perspectivă atrage atenția asupra pericolelor pe care le atrage folosirea folclorului „în afara contextului său original”, prin accentuarea aspectelor comerciale.

Capitolul VIII al Raportului din 1982 înregistrează succesiv și anonim observațiile privitoare tocmai la definirea folclorului, punctele de vedere marcând câteva realități, păstrate ca atare sau devenite locuri comune în deceniile următoare: termenul „folclor” acoperă o arie foarte largă de elemente, de la „pure activități cvasi-folclorice la tradiție *genuină* care merge înapoi spre timpuri imemorabile” [subl.n.] (pct. 26.); în unele țări, termenul este folosit atât „în sensul restrâns de fenomen artistic”, cât și „în sensul larg de practic întreaga cultură populară tradițională”, caz în care distincția de etnografie devine dificilă (pct. 27); aspectele privind oralitatea și tradiția nu pot fi separate de contextul social, fiind importanți indivizii care „produc” folclorul, caracteristicile acestuia fiind că „este o cultură populară, produsă de popor și pentru popor” (pct. 28), folclorul se leagă de literatura orală (pct. 29), comunicarea între indivizii creatori este unul dintre mijloacele de a defini folclorul (pct. 30); definirea folclorului înseamnă recunoașterea faptului că acesta „este însăși baza modului de a fi și de a trăi al comunității”, rolul său creativ fiind „unul dintre elementele care validează normele politice și sociale ale unei țări” (pct. 32); dat fiind că „tradiția plasează individul ca ființă socială în centrul oricărei activități”, se impune ca „spiritualul” și „dinamicul” să apară în definiție, inclusiv prin ideea de „supraviețuire a popoarelor” (pct. 33), luându-se în considerare atât conceptul de „regiune”, cât și cel de „națiune” (pct. 34).

Așa cum se poate vedea, perspectivele erau dintre cele mai diverse, toate gravitând, însă, în jurul ideii de identitate culturală, înțeleasă fie la un nivel strict local, insularizat, fie în legătură cu un specific național. Trebuie, de asemenea, apreciată aria largă din care s-au coagulat la momentul respectiv toate aceste încercări de a clarifica conceptul – delegațiile care au făcut astfel de observații

contribuind la înregistrarea concluziilor acestor demersuri aparțineau statelor Chile, Egipt, Finlanda, Ungaria, Kenya, Ruanda, Statele Unite, Iugoslavia, Venezuela, URSS, Tunisia, Albania, Finlanda, Franța, Olanda, Tailanda (ordinea din documentul inițial, pct. 37); contextul politic a impus probabil unele absențe (dintre participanți făceau parte, de asemenea, Algeria, Arabia Saudită, Argentina, Belgia, Bulgaria, Chile, Coasta de Fildeș, Elveția, Gabon, Indonezia, Irak, Israel, Jamaica, Kenia, Luxemburg, Madagascar, Mexic, Niger, Nigeria, Pakistan, Panama, Republica Coreea, Republica Democratică Germană, Republica Populară Democratică Coreea, Republica Socialistă Sovietică a Bielorusiei, Regatul Unit, Spania, Suedia, Turcia, Uganda, Yemen).

Secțiunile următoare ale raportului (capitolul X, *Conservarea și păstrarea folclorului*) păstrează aceeași notă de prudență, stabilind, însă, unele elemente de impact în deceniile următoare. Preocupările experților erau, în continuare, la data respectivă, raportate la termenul „folclor”, iar sistemul comparativ pe care aceștia încercau să îl aplice se raporta la „patrimoniul cultural” mondial. Ideile erau novatoare, iar terminologiile în curs de schimbare. Astfel, în pct. 49 al documentului amintit, este readusă în discuție sugestia autorităților boliviene din 24 aprilie 1973 de a se înființa în cadrul UNESCO un „Registru [România va folosi termenul *Repertoriu*, n.n.] al Proprietăților Folk-culturale”, după modelul Listei Patrimoniului Mondial instituite în 1972 prin pct. 11 al Convenției pentru protejerea patrimoniului cultural și natural mondial. Practica a devenit curentă în ultimii ani, în România elaborându-se *Patrimoniul cultural imaterial din România. Repertoriu I*, volum colectiv, realizat de Comisia Națională pentru Conservarea Patrimoniului Cultural Imaterial de la acea dată și coordonat de Sabina Ispas (autori: Nicolae Constantinescu, Zamfir Dejeu, Ioana Fruntelată, Otilia Hedeșan, Sabina Ispas, Doina Ișfănoni, Marian Lupașcu, Corina Mihăescu, Ilie Moise, Steluța Pârâu, Nicolae Saramandu, Narcisa Știucă, București, CIMEC – Institutul de Memorie Culturală, 2009 și *Patrimoniul cultural imaterial din România. Repertoriu II A*, vol. colectiv, realizat de Comisia Națională pentru Conservarea Patrimoniului Cultural Imaterial și coordonat de Nicolae Constantinescu (autori: Nicolae Constantinescu, Ioana Fruntelată, Ioana Popescu, Narcisa Știucă, București, Editura Etnologică, 2013).

Inițiativa creării unor astfel de registre-document, având un caracter dinamic, în sensul în care presupuneau eliminări ori adăugiri, în timp, impuse de contextele specifice fiecărei culturi în parte, a fost bine primită în momentul respectiv, subliniindu-se utilitatea unui registru capabil să furnizeze un mecanism care „ar facilita cercetarea și ar conduce la o mai bună cunoaștere a practicilor de colectare” (pct. 51) ceea ce „ar legitima ideea recuperării proprietății culturale, atât la nivel național, cât și internațional”. La data lansării ideii, specialiștii operau în continuare cu termenul „folclor”, însă punerea în practică a inițiativei avea să se raporteze la sintagma de „patrimoniul cultural imaterial”, realizarea efectivă a documentelor având loc la cca două decenii distanță. Într-un astfel de context marcat de preocupările de a defini și explica ce anume includea folclorul, au fost manifestate

și rezerve privind nivelul la care ar trebui declanșate astfel de mecanisme – realizarea de registre (respectiv național sau regional). Sublinierea importanței contextului a fost notabilă, existând delegații care au susținut că atât conservarea, cât și protejarea folclorului „ar trebui să respecte criteriile identificate prin artiștii creatori care trăiesc efectiv în contextul care a dat naștere folclorului”, respectând „patru arii de interes: (i) sistemul de educație oficial care, în unele țări împiedică afirmarea folclorului; ii) problema consumului de folclor într-un mod impropriu de societatea modernă, în afara cadrului original; iii) dreptul comunității de a avea la dispoziție cunoașterea și capacitățile tradiției ; iv) revitalizarea folclorului prin intervenția statului” (pct. 54). Ideea era susținută și prin extinderea ariei de acțiune a *conservării* (în orig. „preservation” sau „conservation”) folclorului spre procesul de „recuperare a proprietății culturale, fie aceasta fizică sau intelectuală, prin intermediul unor proiecte etnice specifice în sensul unor activități integrate și coerente, desfășurate simultan în domeniile cercetării, promovării, diseminării și educației, cu precădere ca parte a politicilor culturale ale statelor și ale guvernelor acestora” (p. 58). Conceptul de „proiect etnic” este explicat mai departe, în cadrul aceluiași document, de reținut fiind capacitatea intrinsecă a fenomenului folcloric de a genera conexiuni și sisteme de referințe transdisciplinare și transculturale: „un *proiect etnic* este un concept care combină gândirea și acțiunea în cultură, bazat pe planuri trasate de grupurile etnice însele sau *pentru* ele dacă derivă din acțiunile guvernamentale, cu scopul de a descoperi, salvagarda sau întreține dezvoltarea culturii populare tradiționale. Un *proiect etnic* reordonează variatele aspecte ale tradițiilor populare, le sistematizează și le determină prioritățile. Un *proiect etnic* pornește și se dezvoltă printr-un proces de recuperare în cinci etape a patrimoniului cultural (limbă și comunicare, istoria grupurilor etnice, intensificarea cunoașterii tradiției lor și dezvoltarea organizațiilor sociale și a identităților etnice), în corelație cu programe și proiectele de cercetare, promovare culturală, diseminare și educare” [subl.a.] (pct. 58).

Cu toate că importanța contextului fusese subliniată în repetate rânduri, au existat și luări de poziție în favoarea organizării festivalurilor sau semnalând importanța grupurilor independente de interpreți („amateur folk groups”) care ar avea un presupus rol-cheie în conservarea, prezervarea și diseminarea folclorului, ca și în „stabilirea unor arhive legate, inter alia, de dansuri, cântece și costume” (pct. 59). Surprinzător este că elementul „dinamic” nu este folosit aici în legătură cu ideea de fenomen, ci ca angrenare a elementelor de folclor în manifestări publice de anvergură, în opoziție cu expunerea într-un muzeu, calificată drept „statică” („other two delegations place emphasis on sustained educational effort based on the organization of festivals; the most effective means of preserving a given cultural feature is not to put it in a museum, which is static, but to use it dynamically by means of public events”), pct. 60. Persistă aici sintagma „folclor autentic”, a cărui conservare ar fi, presupuneau susținătorii unor puternice acțiuni din partea statului, obiectul proceselor de salvagardare; această tendință, reflectată

până astăzi, în unele medii, era completată încă de la momentul respectiv de ideea că prezența unor rapoarte realizate local și regional de către experți, informând despre prezența faptelor folclorice, este benefică, iar pe de altă parte, se vorbea despre „o sarcină care nu ar trebui încredințată statului, ci, mai degrabă conștiinței publice, întrucât folclorul este un lucru viu și nu ar putea fi protejat prin arhive oficiale sau prin muzee”⁵ (pct. 61). Așadar, credem că asocierea termenului „folclor” cu sintagmele „lucru viu” ori „fenomen viu” reprezintă momentul declanșator al asocierilor și transformărilor terminologice realizate în contextul preocupărilor internaționale privitoare la definirea a ceea ce în prezent este recunoscut drept „patrimoniu viu”, sinonim al sintagmei „patrimoniu cultural imaterial”.

Recomandările finale ale raportului rețin cele mai multe dintre aceste observații, folclorul „integrându-se în patrimoniul cultural al umanității”, reprezentând „un fenomen viu, aflat în schimbare și dezvoltare” (în *Preambul*: 14). Definiția agreeată oficial pune accent pe importanța grupului, a identității creatoare și a orality: „Folklore (in a broader sense, traditional culture) is a group-oriented and tradition-based creation of groups or individuals reflecting the expectations of the community as an adequate expression of its cultural and social identity; the standards and values are transmitted orally, by imitation or by other means” (*ibidem*).

Preocupările de a defini termenul au continuat, accentul mutându-se rapid de pe termenul folclor, pe cel de patrimoniu non-fizic. În 1983 și 1984, la Paris este aprobat (în documentul bugetului adoptat al organizației) un program a cărui misiune includea folclorul: „Subprogramme X1.1.2 is concerned with the various components of the ‘non-physical’ heritage, that is the cultural heritage made up of music, literature, oral traditions, folklore, customs, myths and beliefs, etc. This field has not as yet been clearly defined and it calls for a gradual approach. The first two years will be devoted to clarifying concepts, determining fields of application and working out a typology of the non-physical heritage and a methodology for research, study and preservation. Special attention will be paid to oral traditions, and the activities undertaken in this field as also in the field of folklore, will naturally be continued and intensified” (22 C/5 1984: 454). Dezbaterile intense de la reuniunea de la Paris, 1984, dedicată consultării experților pentru a defini patrimoniul non-fizic trasează noi accepțiuni, păstrând în același timp elemente binecunoscute în deceniile anterioare (Dunaway 1984). Astfel se consideră că „patrimoniul non-fizic”, „tradițiile populare” și „folclorul” împărtășesc patru principii, respectiv caracterul colectiv și spontan, anonimatul creatorului, transmiterea anonimă și non-comercială, esența tradițională („1) the collective and spontaneous participation in the traditions by the community; 2) the impersonal or anonymous origin of the traditions; 3) the non-commercial and largely unwritten means of transmission; and 4) the tradition’s core structure and techniques which have

⁵ În orig.: „According to one expert, that was a task which should not to be entrusted to the state, but rather to the common conscience, for folklore was a living thing and could not be protected either by official archives or by museums”.

passed across generations”). Raportul final reține, însă, sintagma „tradiții culturale”, ca având un sens incluziv, până în 1993, când termenul este înlocuit de sintagma „patrimoniul cultural imaterial” (Final 1984: 5).

Urmând conferinței UNESCO-Smithsonian de la Washington, 1999 (Global 1999) și a reuniunii din Torino, reuniunea Comitetului Executiv, chiar dacă includea încă în titlatură ideea de tradiție culturală și folclor – *Report on the preliminary study on the advisability of regulating internationally, through a new standard-setting instrument, the protection of traditional culture and folklore* [subl.n.] (Raport 2001) –, adoptă în deciziile finale formula „patrimoniul cultural imaterial”, pe care o vom regăsi în art. 2.1 al Convenției din 2003.

Termenul va fi intens discutat, în special la reuniunea de experți de la Paris, 2002, în urma căreia este realizat un important *Glosar* (Glossaire 2002), în care sunt subliniate două contribuții esențiale anterioare: definiția elaborată de Comisia Națională Olandeză UNESCO: „Communities and individuals in the contemporary world decide how to recognize such elements of their intangible cultural heritage and continue to recreate them in constant response to their environment and to historical conditions” (Glossaire 2002: 15), cealaltă prin documentul pregătit de Peter Seitel, expert de la Institutul Smithsonian, pentru reuniunea de la Rio: „Operationally, it is living people whose words identify, and specify the boundaries of, the practices and bodies of knowledge that are the defining features of ICH. The active agency of tradition bearers is central to defining particular instances of ICH” (Seitel 2002). Următoarele reuniuni vor adopta complet formula oficială „patrimoniul cultural imaterial”, folosită în grade diferite, chiar de mediile specializate, ceilalți termeni (cultură tradițională, cultură populară, folclor, etnologie ș.a.) continuând să existe în denumițiile structurilor academice, discursul specialiștilor sau în manifestările mediatiche, acestea din urmă sporind adesea ambiguitățile prin promovarea unor false elemente de folclor, prezentate ca „autentice” sau „tradiționale”.

Remarcăm că ceea ce astăzi funcționează, pe de o parte, ca noțiune operabilă în medii academice, pe de altă parte ca noțiune impusă la nivel de legislație internațională și națională, nu este una complet inovativă, ci își are sursele în gândirea etnologilor, folcloriștilor, antropologilor ori cărturarilor de acum unul sau două secole. Ceea ce astăzi este cunoscut drept: *patrimoine culturel immatériel* (franceză)/ *intangible cultural heritage* (engleză)/ *patrimonio cultural inmaterial* (spaniolă)/ *patrimonio culturale immateriale* (italiană), are în limba română o echivalență prin sintagmele patrimoniul cultural imaterial ori patrimoniul viu. Van Gennep, citat și mai devreme, afirma, accentuând ideea că folclorul se referă la lucrurile vii și că arhaicul, „vechiul” este numai adiacent pus în relație cu realitatea vie, tocmai pentru că vechiul, istoricul, arheologicul constituie rădăcinile lucrurilor vii: „Si le folklore s’occupe de faits anciens, historiques ou archéologiques, ce n’est jamais qu’accessoirement, parce que chaque fait actuel a des antécédents, qu’il faut tenter de discerner pour le comprendre. Mais ce qui intéresse le folklore, c’est le fait vivant, direct ; c’est, si l’on veut, de la biologie sociologique, comme fait l’ethnographie.

Il est très bien de recueillir dans des Musées les objets en usage dans nos diverses provinces ; mais ceci n'est qu'un accessoire du folklore, sa partie morte. Ce qui nous intéresse, c'est l'emploi de ces objets par des êtres actuellement vivants, les coutumes vraiment exécutées sous nos yeux et la recherche des conditions complexes, surtout psychiques, de ces coutumes" (Van Gennep 1924, *apud* Bârlea 1974: 359).

În 2003, așadar, terminologiile care se impun aproape ca un manifest împotriva tendințelor de muzeificare și pericolelor reale legate de dispariția elementelor, arătau faptul că umanitatea, prin toate forurile abilitate și prin toate grupurile ori persoanele interesate, trebuie să acorde importanță unor valori pe care să le și mențină vii. În anul 2005, prin Legea nr. 410, România preia *Convenția UNESCO pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial*, titlul convenției în sine făcând referire la miza salvagardării care devenea prioritară. Acesta a fost scopul esențial al creării mecanismelor internaționale de tip convenție, anume a defini, a oferi cadru de protecție și sugestii de punere în aplicare a ceea ce umanitatea avea și are de salvat, păstrat și transmis. Textul Legii 410/2005 definește cu precizie patrimoniul imaterial, pentru a facilita înțelegerea sensului și a direcției ce urmau a fi avute în vedere de către toate statele părți și, implicit, de către toate entitățile care jucau un rol oarecare în salvagardarea acestuia:

„În sensul prezentei convenții:

1. prin patrimoniu cultural imaterial se înțelege: practicile, reprezentările, expresiile, cunoștințele, abilitățile – împreună cu instrumentele, obiectele, artefactele și spațiile culturale asociate acestora –, pe care comunitățile, grupurile și, în unele cazuri, indivizii le recunosc ca parte integrantă a patrimoniului lor cultural. Acest patrimoniu cultural imaterial, transmis din generație în generație, este recreat în permanență de comunități și grupuri, în funcție de mediul lor, de interacțiunea cu natura și istoria lor, conferindu-le un sentiment de identitate și continuitate și contribuind astfel la promovarea respectului față de diversitatea culturală și creativitatea umană. În sensul prezentei convenții, va fi luat în considerare numai patrimoniul cultural imaterial compatibil cu instrumentele internaționale privind drepturile omului existente și cu exigențele respectului mutual între comunități, grupuri și persoane și de dezvoltare durabilă.

2. patrimoniul cultural imaterial, așa cum este definit la paragraful 1 *supra*, se manifestă îndeosebi în următoarele domenii:

- a) tradiții și expresii orale, incluzând limba ca vector al patrimoniului cultural imaterial;
- b) artele spectacolului;
- c) practici sociale, ritualuri și evenimente festive;
- d) cunoștințe și practici referitoare la natură și la univers;
- e) tehnici legate de meșteșuguri tradiționale”⁶.

⁶ Articolul 2. *Definiții* din Legea nr. 410 din 29 decembrie 2005 privind acceptarea Convenției pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial, adoptată la Paris la 17 octombrie 2003. Textul actului este publicat în M.O. nr. 17/9 ian. 2006.

Practic, termenul de folclor este înlocuit dintr-o dată cu sintagma patrimoniu cultural imaterial, fără un aparat teoretic de tranziție, la care să se poată apela permanent, acesta fiind reprezentat, cel puțin în primă fază, de cadrul legislativ în vigoare. Din acest punct, studiul folclorului însuși suportă, credem, un al doilea proces de diviziune: vorbim, pe de o parte, de folclorul în „variantă” clasică, cu toate direcțiile menționate mai sus și pe care îl întâlnim în studii, manuale, secțiunile de cercetare din învățământul academic. Pe de altă parte, însă, tendința de a vorbi despre patrimoniul imaterial și, așa cum a fost numită, „etnologia de urgență” (Ispas 2009: 1–4) pe care o incumbă (și care include studiul folclorului în accepțiunea tradițională) reprezintă o dominantă a mentalităților, strategiilor și politicilor actuale. Astfel, cum se va putea vedea, trecerile s-au făcut rapid, noțiunile fiind apelate în funcție de context sau tipul de discurs.

La fel de importantă este mutația de context, patrimoniul imaterial devenind, practic, cum spuneam mai sus, o noțiune corelată cu aceea de mondializare/globalizare ori cu dezvoltarea durabilă. Este și ceea ce duce la o lipsă de rigoare în utilizarea termenilor, mai ales în ceea ce privește considerațiile de ordin general, așa cum sunt acelea că patrimoniul cultural imaterial este la fel de vechi ca umanitatea însăși (UNESCO 2013)⁷, formulă care trebuie înțeleasă cu prudență, dat fiind faptul că în sine conceptul de patrimoniu este de dată recentă. Ce se poate observa este că, dacă folclorul s-a putut constitui ca o substanță a unei discipline (folcloristica), patrimoniul imaterial se află puternic ancorat într-o zonă administrativă; în plus, este caracterizat de o mare eterogenitate și de faptul că se constituie drept un domeniu (un set de domenii interconectate) în continuă mișcare.

Dincolo de aceste separații până la urmă firești, ceea ce se impune este metoda de a distinge între elementele de cultură populară sau elementele etnice – care constituie simple fapte de exteriorizare comunitară a unei subiectivități, cu un caracter periferic și fără un impact cultural, spiritual sau estetic notabil și care conferă impresia de tradițional, de rustic, prin aparențele de manifestare expresivă diferită de cea a culturii modern-urbane⁸ – și elementele genuine, cu substrat arhetipal, care permit reconstituirea unui substrat creativ al umanității. În această ultimă caracteristică rezidă, de altfel, capacitatea intrinsecă a elementelor de patrimoniu imaterial de transformare a utilitarului în estetic, a instrumentului în obiect simbolic (dimensiune regăsită în crearea unor instituții de tipul „muzeului satului”) sau comercial (ca în evoluția culturii populare spre festival, concurs de interpretare, târguri de meșteri populari, în afara contextelor originare). Ceea ce este, poate,

⁷ „Even if intangible cultural heritage itself is as old as humanity, and its safeguarding has been the subject of deliberate attention from practitioners and, for several centuries already, from scholars and cultural workers, the Convention introduced new terminology and definitions that have since gained global prominence, supplanting older concepts” [trad. n.].

⁸ Cf. pentru ideea de cultură folclorică urbană Nicolae Panea, *Zei de asfalt. Antropologie a urbanului*, București, Editura Cartea Românească, 2001, și *Orașul subtil*, București, Editura Etnologică, 2013.

paradoxal, este capacitatea faptelor pe care le putem numi *genuine* – termen, preferat de discursurile actuale din domeniul patrimoniului în locul celui de *autentic* – cu substrat arhetipal de a-și păstra caracterul în cadrul discursului contemporan.

Independente aparent de alfabetizare și literaritate, elementele *genuine* prefigurează și explică, de fapt, componente ale culturii contemporane. Barre Toelken afirma că „folclorul nu se regăsește doar printre cei înapoiți, analfabeți sau neinstruiți; el este o componentă expresivă vitală în viețile tuturor grupurilor umane actuale” (Brunvand 1996: 3)⁹. Ideea fusese formulată și mai devreme, în 1982, cu ocazia unei reuniuni de experți UNESCO, având misiunea de a defini atât conceptul de folclor, cât și strategiile de colectare, păstrare și salvagardare a producțiilor de tip folcloric. Aici, în capitolul X, care înregistrează observațiile privitoare la conservarea folclorului, se precizează faptul că, „deși folclorul este asociat în general culturii rurale, există – mai cu seamă în America Latină – un folclor urban de importanță fundamentală”, sugerându-se că un studiu complex al fenomenului (pct. 53) ar putea aduce clarificări (vezi mai jos prezentarea detaliată a Raportului). Cercetătoarea Sabina Ispas afirma, de altfel, că tendința de asociere a folclorului cu o cultură exclusiv orală este de dată mai degrabă recentă și că, inclusiv la noi, „perspectiva folcloriștilor români nu a fost marcată de prejudecată ruralistă, cel puțin o bună perioadă de timp, și nu a fost unidirecționată. Specialiștii români etnomuzicologi, D. Kiriac, G. Breazul, C. Brăiloiu, încă de la începutul activității de culegere cu ajutorul aparatelor mecanice, de tipul fonografului, au manifestat interes constant pentru folclorul zonelor urbane, reflex al concepției lor moderne, de avangardă chiar, referitoare la aria de cuprindere a fenomenului și exprimarea lui concretă. Totuși, la sfârșitul perioadei interbelice și în ultimii 50 de ani, «ruralismul» a devenit cu adevărat dominant în preocupările specialiștilor, în toate domeniile etnologice” (Ispas 2003: 51).

Pe de o parte, se poate vorbi de un nucleu tare, tradus prin studiul așa-numitei culturi populare și în care se stabilesc patternuri, tipologii, funcții îndeplinite, recurențe și mecanisme ale unor procese în cea mai mare parte încheiate sau inactivate din perspectiva angrenării comunității în producerea, păstrarea și transmiterea elementelor culturale, artistice și utilitare, pe de altă parte, se poate vorbi de o dinamică a fenomenului cu un grad de previzibilitate greu de stabilit, având în vedere lumea/lumile actuale. Nucleul tare este, însă, cel care ajută la delimitarea patrimonialului de nonpatrimonial, cel puțin pentru o durată determinată, cât mai mare. Această coordonată a folclorului, ca și principalele sale instrumente de cercetare (sondarea comunităților, studiul comparativ, inventarierea, fie clasică, fie digitalizată, a materialului patrimonial), completate de strategii moderne, impuse de context (așa cum sunt strategiile de salvagardare, politica privitoare la Tezaurul Uman VII), se păstrează, în ciuda repudierii explicite a termenului, în cadrele de acțiune ale UNESCO.

⁹ „Folklore is not found only among the backward, illiterate, and uneducated; it is a vital expressive component in the lives of all ongoing human groups”.

Studiul implicit al mecanismelor profunde care duc la apariția manifestărilor creative arhaice, precum și necesitatea sondării structurilor comunitare sau a profilelor individuale, necesitate generată, înainte de toate, de absența, în cele mai multe cazuri, a performențelor sau descendenților activi ai acestora, deschide, însă, acest nucleu tare spre o dimensiune alternativă. În acest fel, studiul folclorului se poate extinde spre ceea ce este cunoscut ca *dinamica folclorului*, proces care surprinde fenomene active, dar și transformările acelor elemente pe care nu le mai regăsim conservate în formele arhaice. Miza o reprezintă, pentru specialiști, studiul continuității manifestărilor folclorice, indiferent de termenul pe care aceștia îl utilizează, iar pentru guverne, societate, comunități, scopul este continuarea unor fapte de cultură pe care să le asimileze ca importante. Ceea ce se remarcă, de altfel, imediat, este caracterul *transmutabil* sau „transsubstanțiator” al folclorului: fie că vorbim despre folclor „literar”, fie de alte forme de expresie, se poate observa că ceea ce tratăm astăzi ca folclor capătă, chiar și în varianta „lărgită” a termenului, puternice valențe estetice (așa cum, în arheologie, tindem să vedem elemente concepute cu un sens pur utilitar, ca obiecte de artă sau asimilate de percepția modernă drept forme artistice). În acest sens, dată fiind deschiderea fenomenului folcloric spre ideea de transformare și spre un caracter transdisciplinar, o abordare lărgită se impune, dincolo, deci, de simpla identificare a constantelor deja clasice (oralitatea, anonimatul auctorial, crearea colectivă și variabilă la nivelul interpreților individuali, sincretismul).

Așadar, pentru specialiști, folclorul a fost, pe de o parte, fidel ideii de creație tradițională, cu rădăcini ancestrale și sensuri arhetipale, pe de altă parte, a început să asimileze treptat ideea de evoluție a culturii populare, extinzând termenul spre epoca modernă și anumite manifestări underground de așa-numit folclor urban), ajungând să însemne „întreaga cultură spirituală, cu circulație dominant orală, a unei comunități, în care sunt incluse, alături de literatură, muzică și dans, credințele, obiceiurile, practicile, normele comportamentale, juridice, formele artistice materiale” (Ispas 2009); indiferent de direcție, însă, ideea de folclor continuă să circumscrie un domeniu distinct, în care funcționează tipare, în care apar recurențe; fie că vorbim de forme orale sau scrise, tipologia pare să rămână esențială în studiul folclorului. În ceea ce privește noțiunea de folclor utilizată în terminologia UNESCO, așa cum vom arăta în continuare, aceasta suportă o serie de mutații.

Vorbim, așadar, în primul rând, de o mutație de conținut, vizibilă încă de la nivelul definițiilor primare ale patrimoniului cultural imaterial. Dacă folclorul a fost înțeles, de-a lungul timpului, fie într-o viziune tradiționalistă și poate chiar idilică, prin care se dorea recunoașterea elementelor vechi, arhaice, drept „autentice”, fie într-o manieră integratoare, în care trecutul, prezentul și viitorul reprezentau un întreg dinamic, oglindite unul în celălalt, noile terminologii nu mai lasă loc de interpretare. Definițiile sunt tranșante, domeniile sunt și acestea bine precizate, deschiderile fiind dovedite prin asumarea lipsei de exhaustivitate a acestora. Astfel, în textul Convenției 2003 apar formulări precum: „patrimoniul cultural imaterial [...]”

se manifestă *îndeosebi în următoarele domenii*” [subl.n.]; este, de altfel singura mențiune prin care textul documentului lasă loc unor extensii către domenii care se pot adăuga în funcție de dinamica amintită, de noile contexte pe care societatea actuală și cea viitoare le vor putea aduce. Cu această excepție, definițiile, terminologiile și direcțiile în care trebuie înțeles patrimoniul viu, de către toate statele membre ale Convenției 2003 sunt clare, tocmai pentru a satisface nevoia de identificare a elementelor patrimoniale de către toate statele-părți.

Ceea ce aduce nou documentul din 2003 (fapt trecut adesea cu vederea atunci când sunt inițiate acțiuni menite să protejeze patrimoniul viu) este și un element inclus în chiar a doua definiție pe care Convenția 2003 o impune: „patrimoniul cultural imaterial [...], se manifestă îndeosebi în următoarele domenii: a) tradiții și expresii orale, *incluzând limba ca vector al patrimoniului cultural imaterial*” [subl.n.]. Desigur că, pentru specialiști, faptul ține de o categorie și nu reprezintă, neapărat, o chestiune care să modifice abordarea propriului obiect de studiu, însă, de vreme ce o lege are o adresabilitate practică, nelimitată, precizarea are o miză majoră. De bună seamă că, din nou, contextul lumii în care trăim a determinat o astfel de precizare, inițiativele UNESCO referitoare la crearea unui atlas interactiv virtual al limbilor în pericol de dispariție concretizându-se prima dată în 1996 (Moseley 2010)¹⁰. Faptul că limba (dincolo de aspectele referitoare la semiotică, abordate deja de folcloriști) este un „vector”, nu doar un canal, ci purtătoare în sine de valori culturale, aduce un element în plus definirii patrimoniului viu, limba însăși fiind un element viu, vitalitatea sa depinzând de numărul vorbitorilor, dar și de frecvența cu care este utilizată, pentru a ne referi numai la o parte din complexul lingvistic legat de vitalitate. Limbii, așadar, i se recunoaște rolul multiplu la nivelul comunităților umane, etnice, dar și ca factor de unitate socială și de coagulare identitară. Începând cu anul 2013, limba română va fi celebrată în data de 31 august, recunoscută drept „Ziua Limbii române” (Legea 53, Agerpres 2017, Tribuna 2017)¹¹.

¹⁰ Atlasul interactiv al limbilor poate fi consultat pe site-ul UNESCO: Moseley, Christopher (ed.), *Atlas des langues en danger dans le monde*, 3ème edn. Paris, 2010, Editions UNESCO, version en ligne, <http://www.unesco.org/culture/en/endangeredlanguages/atlas>. Precizăm că statele sunt permanent invitate să transmită informații despre idiomele vorbite în propriul teritoriu, în scopul de a putea fi integrate în Atlas. Este evident că la nivel mondial există zone unde, în funcție de dispariția comunităților cel mai adesea restrânse, idiomul riscă să dispară. Fără o implicare constantă a statelor, Atlasul, deși un instrument deosebit de util, inclusiv pentru specialiștii din domeniile PCI, va rămâne doar un instrument neactualizat. Este, desigur, notabilă preocuparea UNESCO de a atrage atenția asupra importanței conservării limbilor planetei.

¹¹ O mențiune, în cadrul acestui capitol se cere a fi făcută. Deși există, încă din anul 2005, un cadru care legitimează (și) rolul limbii în conservarea și moștenirea culturală vie, în Legea nr. 53/2013 privind instituirea „Zilei Limbii române” se precizează la Art. 1: „(1) Se instituie ziua de 31 august ca Ziua Limbii române. (2) Ziua Limbii române poate fi marcată de către autoritățile și instituțiile publice, inclusiv de reprezentanțele diplomatice și institutele culturale ale României, precum și de către alte instituții românești din străinătate, prin organizarea unor programe și manifestări culturale-educative, cu caracter evocator sau științific”. La Art. 2 se fac următoarele mențiuni: „(3) Societatea Română de Radiodifuziune și Societatea Română de Televiziune, în calitate de servicii publice, pot include în

Dacă elementele de cultură populară erau clasificate și categoriile acesteia erau stabilite în baza unor criterii precizate și recunoscute ca atare de specialiști, lumea contemporană creează sisteme legislative care să reglementeze la nivel planetar sistemul de identificare și păstrare a moșterii de orice fel. Pentru mai bine de două secole folclorul a fost supus unor interpretări numeroase și diferite, domeniile acestuia au fost tratate cu destulă claritate și se pare că abia după anul 2003, *volens nolens* terminologiile produc efecte asupra înțelegerii și interpretării fenomenului, fără pretenție de exhaustivitate. La 3 ani după apariția Legii 410/2005, România va aduce precizări noi cu privire la moștenirea culturală ce se cerea a fi transmisă generațiilor viitoare. Astfel, în textul noii legi sunt definite, în afara patrimoniului cultural imaterial, și expresiile culturale tradiționale, tezaurile umane vii și marca tradițională distinctivă, toate cu referire la patrimoniul viu:

„În înțelesul prezentei legi, termenii și expresiile de mai jos se definesc după cum urmează:

a) patrimoniu cultural imaterial – totalitatea practicilor, reprezentărilor, expresiilor, cunoștințelor, abilităților – împreună cu instrumentele, obiectele, artefactele și spațiile culturale asociate acestora – pe care comunitățile, grupurile sau, după caz, indivizii le recunosc ca parte integrantă a patrimoniului lor cultural;

b) expresii culturale tradiționale – forme de manifestare ale creativității umane cu exprimare materială, orală – forme de artă a cuvântului și expresii verbale tradiționale – forme de exprimare muzicală – cântece, dansuri, jocuri populare – forme

programele lor emisiuni culturale ori aspecte de la manifestările dedicate acestei sărbători”. Nu există un preambul sau vreo precizare în textul documentului care să marcheze importanța limbii române pentru ceea ce este cunoscut drept popor, națiune, rolul în menținerea identității etc. Textul este scurt, sec și oferă câteva informații despre acțiunile pe care anumite instituții le pot sau trebuie să le întreprindă pentru a marca evenimentul amintit. Cu toate acestea, într-un comunicat oficial de pe site-ul Ministerului Culturii și Identității Naționale, ministrul în funcție, Lucian Romașcanu transmitea: „Ziua Limbii române este un moment în care ar trebui să ne aducem aminte de importanța deosebită a acestui *element al identității noastre naționale*. România de astăzi există ca urmare a limbii române, în jurul căreia au fost posibile Unirea Principatelor Române și Marea Unire și care stă la baza întemeierii sentimentului național. *Niciun alt element nu ne unește mai tare ca faptul că vorbim aceeași limbă* și nu există niciun argument mai puternic care să fi fost invocat în făurirea statului național unitar român. *Limba română este principalul liant care ne ține împreună*, care ne definește mai presus de orice, și *de aceea ar trebui să o ocrotim și să o prețuim*” [subl.n.] (cf. <https://www1.agerpres.ro/cultura/2017/08/31/ministrul-culturii-limba-romana-principalul-liant-care-ne-tine-impurena-17-57-57>, pagină verificată pe 6 iulie 2018). Mesajul atinge importanța limbii ca factor identitar și de asigurare a unității, deci a coeziunii sociale, amintește necesitatea ocrotirii limbii, fără a aduce informații ori motivații consistente. La aceeași dată, Republica Moldova celebrează „Limba noastră”, printr-o formulă menită să evite precizia terminologică, oficialul de la Chișinău Igor Dodon făcând precizări referitoare la limba moldovenească – limba lui Ștefan cel Mare, ștergând istoria limbii, dar și istoria vorbitorilor de pe teritoriul Republicii Moldova. Mesajul nu pare a confirma ideea unității lingvistice și, implicit, a rolului limbii ca vector patrimonial viu, fiind dublat de varianta în limba rusă: „«Limba noastră». Este o sărbătoare a limbii noastre istorice, așa cum a vorbit-o și marele domnitor Ștefan cel Mare și Sfânt – limba moldovenească.[...], să ne cunoaștem limba și să ne-o iubim, pentru că ea e parte a istoriei noastre de veacuri”, publicat pe site-ul Tribuna.md, 31 august 2017, pagină verificată pe 6 iulie 2018.

de expresie sincretică – obiceiuri, ritualuri, sărbători, etnoiatrie, jocuri de copii și jocuri sportive tradiționale – forme ale creației populare în domeniul tehnic, precum și meșteșuguri ori tehnologii tradiționale;

c) tezaure umane vii – titlul onorific ce poate fi conferit acelor persoane care sunt recunoscute de către comunitate drept creatoare și transmițătoare de elemente ale unui domeniu al patrimoniului cultural imaterial, în forma și cu mijloacele tradiționale nealterate;

d) marcă tradițională distinctivă – elementul specific de autenticitate al expresiei culturale tradiționale pe care o definește ca fiind reprezentativă pentru un grup de creatori, interpreți ori meșteșugari tradiționali, păstrători sau transmițători ai elementelor patrimoniului cultural imaterial”.

Remarcăm, urmărind dinamica terminologică, dar și pe cea a direcțiilor în care este înțeles astăzi patrimoniul cultural imaterial, că pe de o parte, s-a consolidat ideea de patrimoniu viu – fapt fundamental în eliminarea ideii că tradiționalul ar necesita o conservare „pietrificată”, dincolo de nevoile comunităților ori grupurilor umane actuale, iar pe de altă parte, se creează o viziune integratoare, permisivă, referitoare la maniera de conservare și transmitere a acestui tip de moștenire culturală care nu are legătură numai cu nevoile umane imediate, ci mai ales cu cele de natură spirituală. A existat, desigur și până la momentul 2003, recunoașterea rolului folclorului ca factor de coeziune intercomunitară și interumană, însă în prezent, în contextul în care planeta pare tot mai amenințată de schimbări climatice, de varii interese de ordin economic, acte de terorism și alte acțiuni prin care se dorește impunerea autoritară a politicilor, sistemelor de gândire ale altor grupuri umane, în care există în lume conflicte armate ori amenințări de expansiune teritorială, patrimoniul cultural imaterial devine o specificitate a umanului și este recunoscut ca atare, cel puțin la nivel oficial, așa cum o arată textul Convenției 2003, apreciind: „rolul inestimabil al patrimoniului cultural imaterial ca factor de apropiere, de schimb și de înțelegere între ființele umane”. Chiar dacă, în prezent, terminologiile circulă în paralel în cadrul aceluiași stat, dar și la nivel extins: patrimoniu cultural imaterial, folclor, cultură tradițională ș.a., este evident că miza salvărdării, păstrării, transmiterii și punerii în valoare a acestei moșteniri cultural-spirituale este diferită față de cea din alte perioade pe care umanitatea le-a traversat. Demersurile care astăzi au loc în diversele state ale planetei demonstrează necesitatea conștientizării la nivel de persoană și nu doar de grup larg, a importanței conservării a ceea ce poate fi deteriorat ori, la rigoare, trecut în fondul pasiv al culturii.

Este o distanță considerabilă și nu doar la nivel temporal, între sensul inițial al oricărui termen care are legătură cu tradiția vie și sensul actual al termenilor. Dacă luăm în considerare etimologia termenului *patrimoniu*, lucrurile nu sunt deosebit de clare în sensul trasării categoriei, denotând chiar o întregă tradiție pe care o moștenește domeniul patrimoniului, tradiție asumată și vizibilă și în criteriile UNESCO. Vorbim, așa cum se știe, despre un concept cu ascendență în sistemele de gândire patriarhale, ale autorității dominante. Dicționarele etimologice curente (cf. Harper 2018) consemnează aproape literal acest fapt: din secolul al XIV-lea

datează ideea de patrimoniu ca „proprietate a Bisericii”, ca și de „moștenire spirituală a lui”, din limba franceză de sec. al XII-lea *patremoine* (moștenire) și din latinescul *patrimonium* (domeniu de apartenență paternală sau moștenire din partea unui tată sau strămoș). Se pare că sensul figurativ de „proprietate moștenită de la un părinte sau strămoș” este atestat în secolul al XIV-lea. Chiar dacă vorbim astăzi de tipuri de patrimoniu – patrimoniu cultural și natural, patrimoniu mixt, peisaje culturale (Orientations 2015: 11–12)¹², ele păstrează ideea de conexiune cu un reper inițial, cu o moștenire a cărei valoare este în primul rând materială, atestând apartenența la o comunitate și aportul la profilul general al culturii universale, acesta din urmă considerat de maximă importanță pentru generațiile actuale și viitoare. Nu este exclus, așadar, ca date fiind mutațiile pe care le suportă noțiuni ca

¹² Cf. originalul :

„II.A. Définition du patrimoine mondial

Le patrimoine culturel et naturel

45. Le patrimoine culturel et le patrimoine naturel sont définis aux articles 1 et 2 de la Convention du patrimoine mondial.

Article 1

Aux fins de la présente Convention sont considérés comme « patrimoine culturel » :

– les monuments : oeuvres architecturales, de sculpture ou de peinture monumentales, éléments ou structures de caractère archéologique, inscriptions, grottes et groupes d'éléments, qui ont une valeur universelle exceptionnelle du point de vue de l'histoire, de l'art ou de la science;

– les ensembles : groupes de constructions isolées ou réunies, qui, en raison de leur architecture, de leur unité, ou de leur intégration dans le paysage, ont une valeur universelle exceptionnelle du point de vue de l'histoire, de l'art ou de la science;

– les sites : oeuvres de l'homme ou oeuvres conjuguées de l'homme et de la nature, ainsi que les zones y compris les sites archéologiques qui ont une valeur universelle exceptionnelle du point de vue historique, esthétique, ethnologique ou anthropologique.

Article 2

Aux fins de la présente Convention sont considérés comme « patrimoine naturel » :

– les monuments naturels constitués par des formations physiques et biologiques ou par des groupes de telles formations qui ont une valeur universelle exceptionnelle du point de vue esthétique ou scientifique;

– les formations géologiques et physiographiques et les zones strictement délimitées constituant l'habitat d'espèces animales et végétales menacées, qui ont une valeur universelle exceptionnelle du point de vue de la science ou de la conservation;

– les sites naturels ou les zones naturelles strictement délimitées, qui ont une valeur universelle exceptionnelle du point de vue de la science, de la conservation ou de la beauté naturelle.

12 Orientations devant guider la mise en oeuvre de la Convention du patrimoine mondial

Le patrimoine mixte culturel et naturel.

46. Des biens sont considérés comme « patrimoine mixte culturel et naturel » s'ils répondent à une partie ou à l'ensemble des définitions du patrimoine culturel et naturel figurant aux articles 1 et 2 de la Convention.

Les paysages culturels

47. Les paysages culturels sont des biens culturels et représentent les « oeuvres conjuguées de l'homme et de la nature » mentionnées à l'article 1 de la Convention. Ils illustrent l'évolution de la société humaine et son établissement au cours du temps, sous l'influence des contraintes physiques et/ou des possibilités présentées par leur environnement naturel et des forces sociales, économiques et culturelles successives, externes aussi bien qu'internes”.

paternitate, graniță sau naționalitate, noțiunea de patrimoniu să-și lărgească și mai mult sau să-și restrângă aria de acoperire; de altfel, prezenta Convenție UNESCO subliniază în articolul 52 că nu orice bun de importanță națională sau regională va fi inclus în Lista Reprezentativă (Orientations 2015: 12)¹³. Este posibil ca în viitor să se decidă o nouă cartografiere a potențialelor arii demne de a intra într-un întreg proces de susținere, urmărire sistematică și cercetare; provocările determinate de noile forme ale migrației (atât pe piața forței de muncă sau în zona educației, cât și prin apariția taberelor de refugiați care iau aspectul unor imense heterotopii), schimbările climatice, dispariția unor specii sau accentuarea unor comportamente umane considerate deviate până acum câteva decenii (structuri moderne ale familiei, percepții alternative ale identității de gen etc.) ar putea determina apariția unor zone „matriceale”, în care elementul valoros să nu mai fie acela cu impact asupra comunității autohtone, ci acela care face posibilă conviețuirea, adaptarea, acceptarea. De aceea, unul dintre elementele pe care cercetătorii vor fi, practic, obligați să îl ia în considerare, este tocmai impactul pe care îl are repunerea în circuit a unei valori considerate excepționale. Traseul de la specific spre global nu este deloc lipsit de riscuri, știut fiind că, dacă transmiterea din generație în generație a elementelor genuine funcționa dintr-un impuls natural și printr-o „genetică” a ideii de moștenire patrimonială, intervențiile artificiale forțate pot denatura elementul vizat, uneori presiunea externă devenind atât de puternică, încât elementul-sursă, dacă nu cumva și componenții comunității care l-au generat, își pierd imunitatea în fața influențelor și a contextului.

Nu o singură dată a fost pusă la îndoială utilitatea sintagmei *patrimoniu cultural imaterial* (în limba engleză, *intangible cultural heritage*, în franceză: *patrimoine culturel immatériel*, distanța de la intangibil la imaterial sau invers fiind importantă și cu toate acestea, redusă până la suprapunerea totală a termenilor!), atâta vreme cât recunoaștem că așa-numitul patrimoniu material are deja o componentă imaterială, intangibilă, iar manifestările patrimoniului imaterial creează „produse” culturale care solicită componente materiale, tehnici de fabricație sau meșteșuguri, de pildă (Deacon *et al.* 2004). Chiar dacă lipsește, de fapt, o componentă monumentalistă care ar atrage atenția imediat, rămân cu totul esențiale trăsăturile definitorii ale patrimoniului imaterial, pe care le regăsim în structura elementelor care constituie, de pildă, lista reprezentativă a patrimoniului mondial viu: tradițional, contemporan și viu (EN: *living*/FR: *vivant*) în același timp, incluziv, reprezentativ, bazat pe comunitate (EN: *community-based*/FR: *fondé sur les communautés*). Trebuie avut, însă, în vedere, faptul că folclorul nu este un fenomen imobil, nici nu trebuie să fie considerat o victimă absolută a „vulgarizării” (de altfel firească) și denaturării prin mediatizare și comercializare. Așa cum s-a afirmat deja de către specialiști, „calitatea de căpătâi a folclorului este tocmai schimbarea,

¹³ „52. Le but de la Convention n'est pas d'assurer la protection de tous les biens de grand intérêt, importance ou valeur, mais seulement d'une liste sélectionnée des plus exceptionnels d'entre eux du point de vue international. Il ne faut pas en conclure qu'un bien d'importance nationale et/ou régionale sera automatiquement inscrit sur la Liste du patrimoine mondial”.

transformarea, adaptarea la noile condiții de viață, la noile cerințe ale „consumatorilor” (Constantinescu 2014)¹⁴. Tradiția vie se află, așadar, (și) în mâinile, spiritul, interesele, preocupările și acțiunile generațiilor de astăzi și de mâine, iar maniera în care aceasta se va transforma este interesant de imaginat în condițiile dinamicii rapide a tehnologiilor și a modului de comunicare interumană pe care viitorul le va aduce. Probabil că paradoxul patrimoniului viu, într-un viitor apropiat, va fi acela că își va întoarce fața de la mijloace și metode clasice de comunicare, pierzând poate abilități cu greu dobândite la nivel extins în istoria umanității (un exemplu l-ar putea constitui scrierea de mână, citirea de pe suport de hârtie etc.), dar că își va păstra interesul pentru elementul tradițional pe care îl va integra ca element diferențiator și valoros față de o lume din ce în ce mai diferită față de cea contemporană cu omul viitorului. Rolul patrimoniului imaterial va deveni, ne imaginăm, mai vizibil, conceptul urmând să își intre pe deplin în drepturi, înlocuind termenul de folclor, atunci când diferențele majore dintre lumea rurală și cea urbană vor deveni tot mai fine. Până atunci sau până la un alt moment ori context care va facilita această „relocare”, termeni precum folclor, cultură tradițională, patrimoniu viu ori imaterial vor coexista în funcție de interesele, dorința, știința și conștiința specialiștilor, instituțiilor vizate, în funcție de interesul și interesele societății civile în ansamblul ei sau reprezentată prin ONG-uri cu activitate în domeniu.

Rămâne de văzut, cel puțin din perspectiva țării noastre, dacă data de 17 octombrie, declarată în 2013, la un deceniu de la apariția Convenției 2003, de către Ministerul Culturii de la vremea respectivă, drept „Ziua Patrimoniului Cultural Imaterial” va avea un ecou în rândul specialiștilor, a forurilor care se ocupă de cercetarea, conservarea, protejarea, salvagardarea și punerea în valoare a acestui patrimoniu, dacă va avea un ecou în rândul păstrătorilor și transmițătorilor de patrimoniu ori a a comunității extinse, a „poporului” (termen, și acesta, controversat) român actual, incluzând, desigur, minoritățile etnice, dacă patrimoniul viu va deveni o preocupare asumată responsabil de către ONG-urile interesate. În

¹⁴ „I.L.P.:«De fapt, ce este folclorul autentic, dle profesor? Cum îl deosebim de celălalt, contrafăcut?» N.C.: «Ar însemna să deschidem o adevărată cutie a Pandorei, să ne întoarcem 30-40-50 de ani înapoi, să redeschidem polemici în legătură cu „poluarea” folclorului etc. Și atunci, amintiți-vă, existau un singur post de televiziune cu 2 ore de program pe zi, un post național de radio, o casă de discuri unică, o cenzură eficientă etc. etc., în timp ce acum..., plus Internetul, sursă inepuizabilă de orice fel de muzici pofteste inima sau gustul fiecărui consumator. Există, desigur, arhivele de folclor, care dețin, ca și muzeele, mostre dintr-un folclor considerat, de cei ce l-au cules, drept autentic, deși „veacul înaintea”, iar calitatea de căpătâi a folclorului este tocmai schimbarea, transformarea, adaptarea la noile condiții de viață, la noile cerințe ale „consumatorilor”» [...] ILP: «Când a încetat să se creeze folclor autentic? De ce suntem tentați să apreciem că doar cântecele/dansurile/costumele vechi sunt valoroase?»/N.C.: «Pot să refuz să răspund la această întrebare? Sau să răspund, tranșant, într-un singur cuvânt: niciodată!? Povestirile și cântecele despre Primul și Al Doilea Război Mondial sunt ele folclor autentic sau nu? Da, zic eu, chiar cu asupra de măsură. Dar bancurile despre „epoca de aur”? Dar așa-zisele legende urbane, mostre de folclor contemporan, create, produse în alte medii decât șezătoarea satului tradițional sau claca de desfăcat porumb ori lungile nopți de așteptat la moară? Și de ce ar dispărea folclorul muzical? Ar fi muzica populară mai perisabilă decât basmul popular? Nu văd de ce. Dimpotrivă!»”.

ce măsură o astfel de zi, dedicată patrimoniului viu poate reprezenta o modalitate de conștientizare a importanței moștenirii cultural-tradiționale vii, este o chestiune care rămâne deschisă. Cum anume poate ocoli patrimoniul viu acțiunile și manifestările-reclamă, lipsite de viziune și de o strategie gândită în profunzime, cum se poate „apăra” de acțiunile întreprinse în numele sau pentru promovarea sa, rămâne de urmărit. O analiză de dată recentă și fără pretenții de rigurozitate s-ar putea face în măsura în care ne putem chestiona cu privire la numărul instituțiilor, specialiștilor, persoanelor interesate sau a membrilor comunităților din mediul urban sau rural care au cunoștință de o astfel de celebrare deloc minoră ca importanță. Trecerea de la folclor la patrimoniul cultural imaterial reflectă, așadar, nu doar ideea de dinamică sau pe cea de procesualitate a termenilor, ci și imixtiunile factorilor nonacademici, din afara domeniilor de studiu care au contribuit la impunerea conceptelor actuale.

BIBLIOGRAFIE

Studii

- Bârlea 1974 = Ovidiu Bârlea, *Istoria folcloristicii românești*, București, Editura Enciclopedică Română.
- Boas 1916 = Fr. Boas, *Tsimshian Mythology. Based on texts recorded by Henry W. Tate, ca Accompanying Paper în Thirty-First Annual Report of American Ethnology to the Secretary of the Smithsonian Institute 1909-1910*, Washington, Government Printing Office.
- Brunvand 1996 = Jan Harold Brunvand (ed.), *American Folklore. An Encyclopedia*, New York & London, Garland Publishing, Inc.
- Deacon et al. 2004 = Harriet Deacon, Luvuyo Dondolo, Mbulelo Mrubata, Sandra Prosalendis, *The Subtle Power of Intangible Heritage: Legal and Financial Instruments for Safeguarding Intangible Heritage*, Cape Town, HSRC Press.
- Dundes 1965 = Alan Dundes, (ed.), *The Study of Folklore*, Prentice Hall Inc., Englewood Cliffs, N.J.
- Hasdeu 1879 = B.P. Hasdeu, *Prefață la Cuvente den bătrâni. Cărțile poporane ale românilor în secolul XVI în legătură cu literatura poporană cea nescrisă. Studiu de filologie comparativă*, București, 1879, reluat în 1937, București, Editura Cultura Națională.
- Hasdeu 1893 = B.P. Hasdeu, *Etmologycum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*, București, Stabilimentul Grafic I.V. Socec, 1893, reluat în Hasdeu, *Pagini alese*, ediție îngrijită de Andrei Rusu, studiu introductiv de Paul Cornea, vol. I, II, București, 1970.
- Honko 1990 = Lauri Honko (ed.), *Religion, Myth, and Folklore in the World's Epics: The Kalevala and Its Predecessors*, Haga, Walter de Gruyter.
- Ispas 2003 = Sabina Ispas, *Cultură orală și informație transculturală*, București, Editura Academiei Române.
- Ispas 2009 = Sabina Ispas (coord.), *Repertoriul național de patrimoniu cultural imaterial*, ediție îngrijită de Irina Balotescu, traducere în limba franceză de Cristiana-Monica Papahagi, București, CIMEC.
- Leech 1949 = Maria Leech (ed.), *Funk & Wagnalls Standard Dictionary of Folklore, Mythology, and Legend*, 2 vol., New York, Funk & Wagnalls.
- Moseley 2010 = Christopher Moseley (ed.), *Atlas des langues en danger dans le monde*, 3ème édition. Paris, Editions UNESCO, version en ligne, <http://www.unesco.org/culture/en/endangeredlanguages/atlas>.
- Van Gennep 1909 = Arnold Van Gennep, *Religions, mœurs et légendes: essais d'ethnographie et de linguistique*, vol. 2, Paris, Société du Mercure de France.

Van Gennep 1924 = Arnold Van Gennep, *Le Folklore*, Paris, Librairie Stock.

Vulcănescu 1979 = Romulus Vulcănescu, *Dictionar de etnologie*. I. Terminologie. II. Personalități, București, Editura Albatros.

Articole și interviuri

Constantinescu 2014 = Nicolae Constantinescu, *În tezaurul culturii populare se găesc semnele cele mai viguroase ale identității românești*, interviu consemnat de Ion Longin Popescu, în „Cotidianul”, 12 iulie 2014.

Dunaway 1984 = David K. Dunaway, *The world's non physical heritage*, CLT.84/CONF.603; CLT.84/CONF.603/COL.1, (disponibil la <http://unesdoc.unesco.org/images/0006/000609/060950eb.pdf>).

Seitel 2002 = Peter Seitel, *Defining the Scope of the Term Intangible Cultural Heritage*, Center for Folklife and Cultural Heritage, Smithsonian Institution, Washington, D.C. International Expert Meeting, *Intangible Cultural Heritage: Priority Domains for an International Convention*, Rio de Janeiro, Brazil, 22-24 January 2002.

Resurse și documente online (pagini accesate în 13 iulie 2018)

Agerpres 2017 = <https://www1.agerpres.ro/cultura/2017/08/31/ministrul-culturii-limba-romana-principalul-liant-care-ne-tine-impreuna-17-57-57>.

Chengdu 2013 = *Chengdu International Conference on Intangible Cultural Heritage in Celebration of the Tenth Anniversary of UNESCO's Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*, UNESCO ITH/13/EXP/3, 2013.

Final 1984 = *Final report, Meeting of experts to draw up a future programme concerning the non-physical heritage*, CLT-84/CONF.603 (disponibil la <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001432/143226fo.pdf>).

Glossaire 2002 = *Glossaire patrimoine culturel immatériel/Glossary Intangible Cultural Heritage*, préparé par une réunion internationale d'experts à l'UNESCO, 10-12 juin 2002/prepared by an international meeting of experts at UNESCO, 10-12 June 2002, réalisé sous la direction scientifique/edited by Wim van Zanten, Université de Leiden /Leiden University, <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00265.pdf>.

Global 1999 = *International Conference A Global Assessment of the 1989 Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore: Local Empowerment and International Cooperation*, (disponibil la http://www.unesco.org/culture/ich/en/events?meeting_id=00058).

Harper 2018 = Douglas Harper, *Etymonline – Online Etymology Dictionary*, © Douglas Harper, 2001–2018.

Legea 2005 = Legea nr. 410 din 29 decembrie 2005 privind acceptarea Convenției pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial, adoptată la Paris la 17 octombrie 2003. Textul actului este publicat în „Monitorul oficial”, nr. 17/9 ian. 2006.

Legea 2013 = Legea 53/2013 privind instituirea Zilei Limbii române. Ziua Limbii române, lege nr. 53/2013, publicată în „Monitorul oficial”, Partea I, nr. 145 din 19 martie 2013.

Orientations 2015 = Organisation des Nations Unies pour l'Education, la Science et la Culture, *Orientations devant guider la mise en oeuvre de la Convention du patrimoine mondial*, WHC.15/01 8 Juillet 2015.

Raport 1982 = Raportul asupra reuniunii experților, disponibil la adresa <http://unesdoc.unesco.org/images/0004/000493/049393eb.pdf>, 1982.

Raport 2001 = *Report on the Preliminary Study on the Advisability of Regulating Internationally, Through a New Standard-setting Instrument, the Protection of Traditional Culture and Folklore*, <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001225/122585e.pdf>, Paris, 2001.

Rezoluția 1980 = Rezoluția 5/03, publicată în 21 C/Resolution 5/03, *Records of the General Conference Twenty-first Session Belgrade, 23 September to 28 October 1980*, p. 81 (disponibil la <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001140/114029e.pdf>).

Tribuna 2017 = Tribuna.md, 31 august 2017.

22C/5 1984 = 22 C/5. *Approved Programme and Budget for 1984, 1985*, Paris, January 1984, disponibil la <http://unesdoc.unesco.org/images/0005/000579/057999eo.pdf>.

**FROM FOLKLORE TO INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE – TRANSFORMATIONS
AND EVOLUTIONS TOWARDS A POLITICAL CONCEPT**

ABSTRACT

This article aims to trace and discuss fundamental mutations in research fields as folkloristics and cultural heritage, in relation to strategies developed by UNESCO. Transformation, understanding and interpretation of such concepts as *popular antiquities*, *folklore* or *intangible cultural heritage* are meant to prove that, in scholarly environments, as well as in the education or „general” knowledge nowadays, the cultural and government policies, both at national and especially international level, tend to gain more ground in areas traditionally seen as the privilege of researchers or academics. We may observe how concepts that for years have been imposed among specialists as essential in understanding the phenomena of so-called traditional or popular cultures are rethought, transformed used and spread under the influence of factors that are related to the decision-making and strategic mechanisms of the contemporary world.

Keywords: *folklore, intangible cultural heritage, (UNESCO) list, (ICH) Convention*